

Wiadomości Numizmatyczne, R. LX, 2016, z. 1–2 (201–202)

Z N A L E Z I S K A

**KOLEJNE DENARY REPUBLIKI RZYMSKIEJ
Z POLSKICH ZNALEZISK
(Część 2)**

Kontynuując wcześniejszą publikację¹, prezentuję kolejną partię denarów Republiki Rzymskiej znalezionych w ostatnim czasie na terenie Polski. Monety zostały opisane i określone na podstawie fotografii. W większości przypadków nie udało się pozyskać danych metrologicznych. Okoliczności odkrycia monet są nieznane; najprawdopodobniej były to poszukiwania na powierzchni.

Brankówka, gm. Grudziądz, pow. grudziądzki

M.: nieznane. **D.:** nie później niż kwiecień 2014 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (C. Naevius Balbus), denar serratus, 79 r. przed Chr., men. Rzym.

Av.: S.C (z lewej), głowa Wenus w diademie w prawo.

Rv.: [C.]NAE.BAL[B] (w odcinku), Wiktoria w tridze w prawo, powyżej znak kontrolny CLXV.

Moneta w złym stanie zachowania, mocno wytarta. RRC 382/1b.

Czaple Wielkie, gm. Gołcza, pow. miechowski

M.: monety znalezione w obrębie ok. 30 m przy drodze leśnej pomiędzy miejscowościami Czaple Wielkie i Celiny. **D.:** marzec 2012 r. **L.:** 2 monety pojedynczo.

1. *Rzym, Republika (Sextus Pompeius Fostlus), denar, 137 r. przed Chr., men. Rzym.*

Av.: Głowa Romy w hełmie w prawo, z prawej oznaczenie wartości X, z lewej dzban.

Rv.: [FOSTLVS] SEX PO w otoku, ROMA w odcinku, wilczyca w prawo karmi Remusa i Romulusa, z lewej pasterz, z tyłu drzewo figowe.

Moneta w średnim stanie zachowania, wytarta, 19 mm. RRC 235/1c.

¹ Dymowski 2013, s. 244–246.

2. *Rzym*, Republika (L. Julius Caesar), denar, 103 r. przed Chr., men. Rzym.

Av.: CAESA[R], głowa Marsa w hełmie w prawo.

Rv.: L IVLI L [F] w odcinku, Venus Genetrix trzymająca berło, w bidze ciągniętej w lewo przez dwa kupidyny, w polu lira.

Moneta w średnim stanie zachowania, wytarta, 18 mm. RRC 320/1.

Lubiąż, gm. Wołów, pow. wołowski

M.: nieznane. **D.:** nie później niż marzec 2014 r. **L.:** 1 moneta (fragment).

Rzym, Republika (M. Caecilius Metellus), denar, 127 r. przed Chr., men. Rzym.

Av.: ROMA, głowa Romy w hełmie w prawo, z lewej oznaczenie wartości [X].

Rv.: [M.M]ETELLVS.[Q.F], tarcza macedońska udekorowana głowami słoni, wokół wieńiec laurowy.

Półówka monety (najprawdopodobniej intencjonalnie przecięta) w złym stanie zachowania, mocno wytarta. RRC 263/1a.

Garwolin, m. pow. — okolica

M.: nieznane. **D.:** nie później niż wrzesień 2013 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (Q. Lutatius Cerco), denar, lata 109–108 przed Chr., men. Rzym.

Av.: ROM[A CERCO], głowa Romy w hełmie w prawo.

Rv.: [Q.LVTATI], galera w prawo wewnątrz wieńca.

Moneta w średnim stanie zachowania, lekko skorodowana i wykuszona przy brzegach. RRC 305/1.

Gopło — okolice jeziora

M.: nieznane. **D.:** nie później niż luty 2014 r. **L.:** 1 moneta pojedynczo (najprawdopodobniej na tym samym stanowisku znaleziono denary z okresu Cesarstwa).

Rzym, Republika (naśladownictwo), denar, po 79 r. przed Chr., men. ?

Av.: Głowa w prawo, ew. legendy nieczytelne.

Rv.: Wiktoria w tridze w prawo, powyżej znak kontrolny (?) XXXXXX, ewentualne legendy nieczytelne.

Moneta w średnim stanie zachowania. Awers na podstawie nieokreślonego denara; rewers na podstawie denara C. Naeviusa Balbusa z 79 r. przed Chr. RRC 382/1b.

Kraków, pow. grodzki

M.: nieznane miejsce w granicach administracyjnych miasta. **D.:** nie później niż styczeń 2014 r. **L.:** 1 moneta (fragment).

Rzym, Republika (Q. Antonius Balbus), denar *serratus*, lata 83–82 przed Chr., men. Rzym.

Av.: SC, głowa Jowisza w prawo.

Rv.: Q ANT BALB P R w odcinku, Wiktorja w kwadrydze w prawo, u dołu litera kontrolna (nieczytelna).

Moneta w złym mocno wytarta, ułamana (brak ok. ½ krążka). RRC 364/1a-c.

Węgrów, m. pow. — okolica

M.: nieznanne. **D.:** nie później niż marzec 2014 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (Q. Marcius Philippus), denar, 129 r. przed Chr., men. Rzym.

Av.: Głowa Romy w hełmie w prawo, z lewej oznaczenie wartości X.

Rv.: Q.PILIP[VS] (w polu), [ROMA] w odcinku, jeździec galopujący w prawo trzymając lejce i włócznię, z lewej hełm z kozimi rogami.

Moneta w bardzo złym stanie zachowania, wytarta i lekko skorodowana. RRC 259/1.

Wschodnie Mazowsze

M.: nieznanne miejsce we wschodniej części woj. mazowieckiego. **D.:** nie później niż grudzień 2013 r. **L.:** 1 moneta.

Rzym, Republika (C. Coelius Caldus), denar, 104 r. przed Chr., men. Rzym.

Av.: Głowa Romy w hełmie w lewo.

Rv.: [C] COIL (w polu) [CALD] (w odcinku), Wiktorja w bidze w lewo, ewentualne znaki kontrolne nieczytelne.

Moneta w złym stanie zachowania, mocno wytarta. RRC 318/1a.

Arkadiusz Dymowski

Modlika, gm. Pyzdry, pow. wrzesiński

M.: na prawym brzegu Proсны, przy jej ujściu do Warty. **D.:** 1948 r. lub wcześniej. **Ok.:** po oberwaniu się skarpy przybrzeżnej depozyt odkrył i zabezpieczył strażnik wodny Jan Mnich, przekazując w 1948 r. wraz z naczyniem w depozyt do Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (nr 486:48), po czym w 1955 r. wycofał ze zbiorów poznańskiego Muzeum². **L.:** 18 monet (9+9), 5 fragmentów srebrnych ozdób i 9 placków srebrnych o łącznej wadze 49,77 g. **Tpq:** 1019/1020. **Zab.:** naczynie gliniane (wysokość 7 cm, średnica dna 3,5 cm, średnica wylewu 8,6 cm, średnica największej wydętości brzuśca 8,3 cm). **Zb.:** wymienione przedmioty srebrne oraz naczynko przekazane zostały 12 V 1957 r. przez odkrywcę do tworzącego się wówczas Muzeum Regionalnego Ziemi Pyzdrowskiej w Pyzdrach³.

² Informacja mgr. Zbigniewa Bartkowiaka z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

³ Niniejsze znalezisko opublikowane zostało w 1959 r. przez J. Ślaskiego i S. Tabaczyńskiego w tomie I Polskich Skarbów Wczesnośredniowiecznych (Ślaski, Tabaczyński 1959, s. 42n., nr 78). Ponieważ pomiędzy opisem inwentarza u wymienionych autorów, a obecnym stanem zabytków srebrnych w zbiorach Muzeum w Pyzdrach zachodzą pewne różnice, przeto postanowiłem przedstawić stan obecny.

1. *Anglia*, Etefred II (978–1016), pens typu *Crux*, men. Lincoln (?), Stignbit (Steinbitr) (?).

Av.: ...ÆDE..., głowa władcy.

Rv.: ... TI... krzyż dwunitkowy.

Srebro, fragment ok. ¼, 0,28 g; por. Kluge SCBI 263 (ryc. 1: 1).

2. *Morawy*, Brzetysław I (1019/20–1034–1055), denar.

Av.: ...AV + ..., ręka Opatrzności.

Rv.: B...S, krzyż dwunitkowy.

Srebro, fragment ok. ⅓, 0,32 g; Cach 300 (1028–1034), Šmerda 310a (1019/1020–1034, 1055), Videman/Paukert 5 (1019–1034–1055) (ryc. 1: 2).

3. *Morawy*, Brzetysław I (1019/20–1034–1055), denar.

Av.: ...DL..., ręka Opatrzności.

Rv.: ...X..., krzyż dwunitkowy.

Srebro, fragment ok. ¼, 0,24 g, Cach 300 (1028–1034), Šmerda 310a (1019/1020–1034, 1055), Videman/Paukert 5 (1019–1034–1055) (ryc. 1: 3).

4. *Bawaria*, ks. Henryk II, drugie panowanie (985–995) lub kr. Henryk II, pierwszy okres (1002–1009), denar, men. Ratyzbona.

Av.: ...[R]IC..., krzyż.

Rv.: ...AS, świątynia.

Srebro, fragment ok. ¼, 0,38 g, por. Hahn 22d1 (Av.: ks. Henryk II), 27a2 (Rv.: kr. Henryk II) (ryc. 1: 4).

5. *Dolna Lotaryngia*, Otto III (996–1002), denar, men. Kolonia.

Av.: +OTTO REX, krzyż.

Rv.: S-COLONIA.

Srebro, 1,35 g, Häv. 34⁴ (ryc. 1: 5).

6. *Dolna Lotaryngia*, Otto III (996–1002)?, denar, men. Kolonia?

Av.: ...X, krzyż.

Rv.: ...COL...

Srebro, fragment ok. ¼, 0,36 g (ryc. 1: 6).

7. *Dolna Lotaryngia*, cesarz Henryk II (1014–1024), denar, men. Deventer.

Av.: ...OEL...Głowa w lewo.

Rv.: ...V E (?),..., mały krzyż, wokół niego: ...ON...

Srebro, 0,89 g, Ilisch NLoth I 1.9.1 (ryc. 1: 7).

8. *Dolna Lotaryngia*, cesarz Henryk II (1002–1024), denar, men. Thuin⁵.

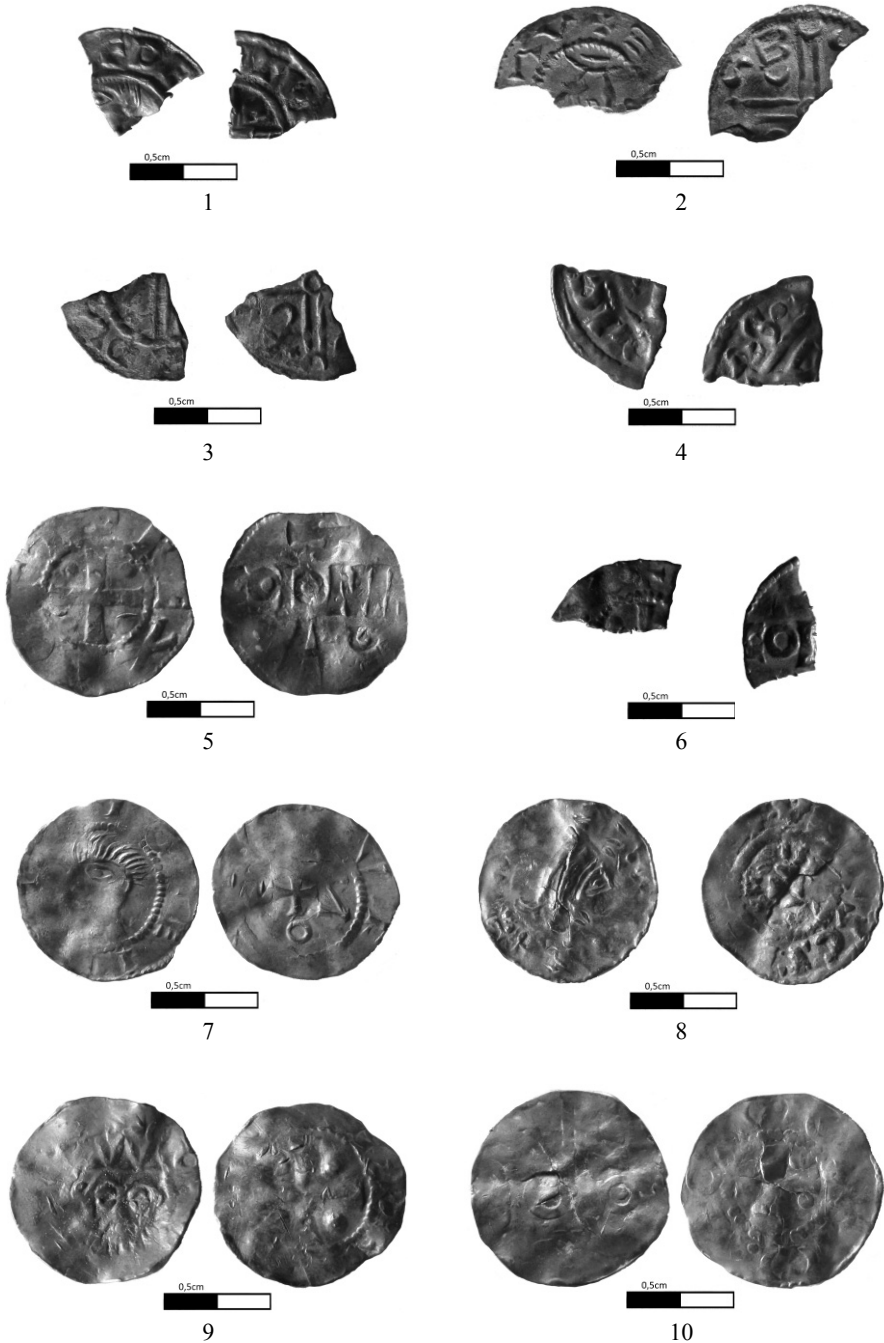
Av.: Głowa w prawo.

Rv.: ...V...SC(?),..., mały krzyż.

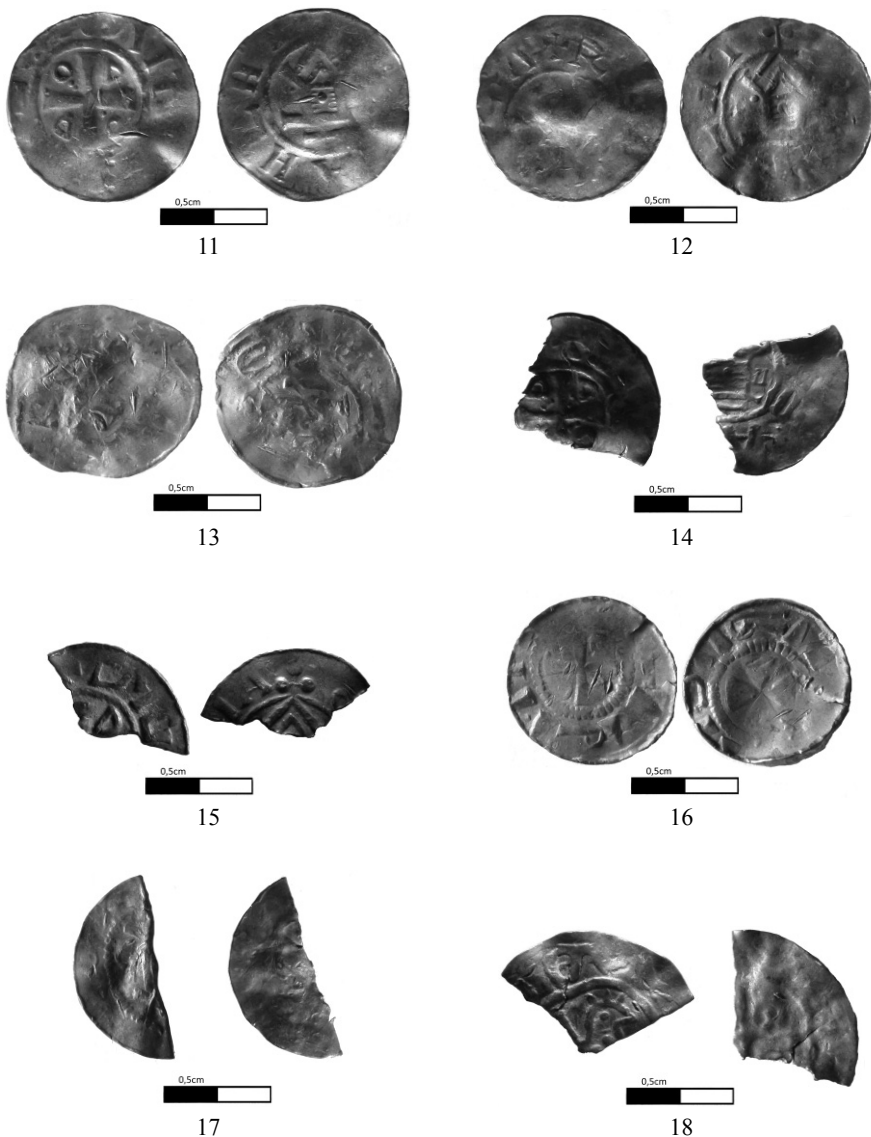
Srebro, 0,97 g, Ilisch NLoth II 21.5 (ryc. 1: 8).

⁴ Ilisch 1983, s. 128n., ryc. 5: cesarz Otto III, pomimo tytułu *Rex* na Av.

⁵ Określenie dr. Petera Ilischa.

Ryc. 1a. Modlica, gm. Pызdry. Monety ze skarbu. Skala 1,5:1. Fot. P. Kaźmierczak

Ryc. 1b. Modlica, gm. Pyzdry. Monety ze skarbu. Skala 1,5:1. Fot. P. Kaźmierczak

9. *Dolna Lotaryngia*, król Otto III (983–996), denar, men. Deventer.

Av.: brodata głowa w koronie na wprost.

Rv.: krzyż.

Srebro, mocno zatarty, 1,30 g. Ilisch NLoth I 2.5 (ryc. 1: 9).

10. *Zachodnie lub północne Niderlandy*, nieznanemu emitentowi kościelnemu, ok. 1000 r. denar, men. nieokreślona.

Av.: Napis strefowy imitujący legendę monet kolońskich.

Rv.: Krzyż prosty.

Srebro, 0,79 g, por. Ilisch NLoth I 9.11 lub 9.11.2⁶ (ryc. 1: 10).

11. *Saksonia wschodnia (obszar Gór Harzu)*, Otto III i Adelajda, denar (po ok. 995), men. nieokreślona.

Av.: ...IT..., krzyż prosty, w ramionach: ODOD.

Rv.: AHLH..., kapliczka.

Srebro, 1,45 g, Hatz IV 5 g (ryc. 1: 11).

12. *Saksonia wschodnia (obszar Gór Harzu)*, Otto III i Adelajda, denar (po ok. 995), men. nieokreślona.

Av.: ...A+R..., krzyż?

Rv.: ...LHT ♣ ..., kapliczka.

Srebro, 1,25 g, Hatz IV 5 g (ryc. 1: 12).

13. *Saksonia wschodnia (obszar Gór Harzu)*, Otto III i Adelajda, denar (po ok. 990/995), men. nieokreślona.

Av.: Krzyż?

Rv.: ...E..., kapliczka.

Srebro, silnie zatarty, 1,39 g, Hatz IV 5(?) (ryc. 1: 13).

14. *Saksonia wschodnia (obszar Gór Harzu)*, Otto III i Adelajda, denar (po ok. 985), men. Kwedlinburg?

Av.: ...T..., krzyż, w ramionach: ODOD.

Rv.: ...E...A..., kapliczka.

Srebro, fragment ok. 1/3, 0,69 g, por. Hatz IV 19 d-e (ryc. 1: 14).

15. *Saksonia wschodnia (obszar Gór Harzu)*, Otto III i Adelajda, denar (po 983), men. nieokreślona.

Av.: ...DVL(?)..., krzyż, w ramionach: O...

Rv.: ...A ♣ ..., kapliczka.

Srebro, fragment ok. 1/3, 0,47 g, por. Hatz III (Av.)/IV (Rv.) (ryc. 1: 15).

16. *Saksonia*, denar krzyżowy (wg Kilgera ok. 1025–1060).

Av.: Pseudolegenda, krzyż prosty z kulkami i kółkami w ramionach.

Rv.: Pseudolegenda, krzyż kawalerski.

Srebro, 1,02 g, CNP typ VI (764), Kilger Sal D 2:2 (ryc. 1: 16).

⁶ Określenie dr. Petera Ilischa.

17. *Środkowa Nadrenia* (?), X/XI w. (?), denar, men. nieokreślona.

Av.: Zarys legendy i wewnętrzznego otoku.

Rv.: Nieczytelny.

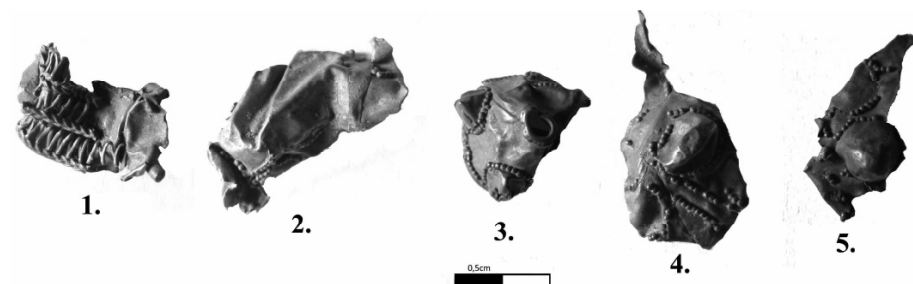
Srebro, silnie zatarty fragment ok. $\frac{1}{2}$, 0,48 g⁷ (ryc. 1: 17).

18. *Polska*, Bolesław I Chrobry (992–1025), denar typu *Princes Polonie* (ok. 1000–1010).

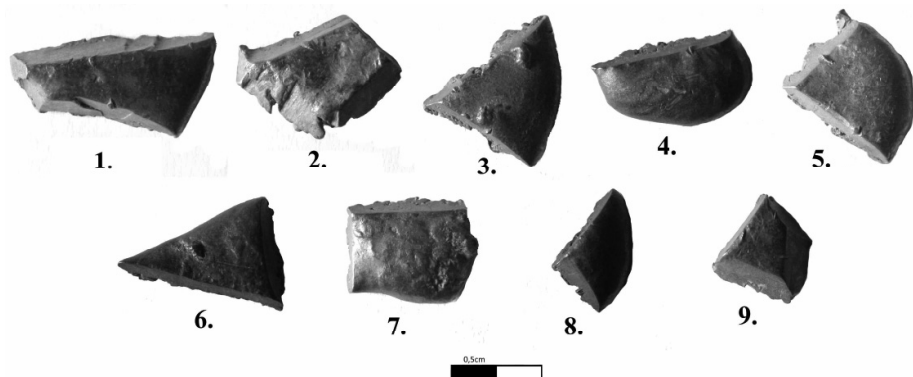
Av.: Ptak w prawo.

Rv.: Krzyż prosty z kulkami i kółkami w ramionach.

Srebro, fragment ok. $\frac{1}{4}$, 0,50 g, Suchodolski IX 15⁸ (ryc. 1: 18).

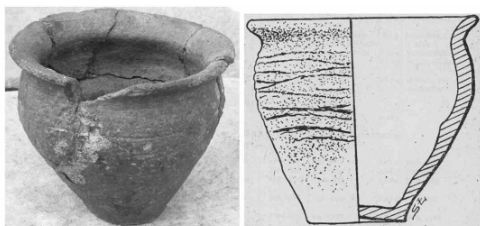
Ryc. 2. Modlica, gm. Pyzdry. Ozdoby srebrne, 1. 0,99 g, 2. 0,55 g, 3. 0,52 g, 4. 0,51 g, 5. 0,33 g. Skala: 1,5:1. Fot. P. Kaźmierczak

Ryc. 3. Modlica, gm. Pyzdry. Placki srebrne, 1. 5,78 g, 2. 4,05 g, 3. 3,95 g, 4. 3,93 g, 5. 3,81 g, 6. 3,69 g, 7. 3,55 g, 8. 2,09 g, 9. 1,99 g. Skala 1,5:1. Fot. P. Kaźmierczak

⁷ Próba określenia przez dr. Petera Ilischa.

⁸ Według ustaleń Mateusza Boguckiego jest to odmiana poprawiona wersji pierwotnej typu Suchodolski IX, 14. Zob. Bogucki 2010, s. 172–180.

Ryc. 4. Modlica, gm. Pyzdry. Naczynie, w którym odkryto skarb.
 Fot. P. Kaźmierczak, rys. S. Łuczak

Kom.: Wszystkie fragmenty monet oraz ozdób powstały na skutek łamania; zarówno monety zachowane w całości, jak i te we fragmentach, noszą wyraźne ślady pogięć, niektóre z nich mają nieliczne ślady krótkich nacięć; natomiast srebro niemonetarne w formie placków, najczęściej kształtu czworobocznego, niekiedy nieregularnie trójkątnego, swój wygląd uzyskało głównie w wyniku cięcia (a najpewniej wskutek rąbania).

W publikacji J. Ślaskiego i S. Tabaczyńskiego 1959 (s. 42n.) odnotowano 9+16 monet, 3 fragmenty ozdób srebrnych, 9 placków srebrnych o łącznej wadze 50,78 g. Całkowita waga przedmiotów srebrnych w Muzeum Regionalnym w Pyzdrach wynosi obecnie 49,77 g. W Muzeum pyzdrowskim jest obecnie 9+9 monet; były 3 fragmenty ozdób, a jest 5 fragmentów. Bez zmian ilościowych pozostaje liczba placków. Należy przypuszczać, iż w trakcie translokacji skarbu dokonanego przez odkrywcę i jego bliskich mogło dojść do pewnych zmian w inwentarzu: ubyło 7 (lub 5 — zob. niżej) fragmentów monet, przybyły zaś 2 kawałki ozdób. W wykazie monet w pracy Ślaskiego i Tabaczyńskiego odnotowano: 0+1 monety arabskiej, 0+1 monety angielskiej Ethelreda II, 1 monetę Ottona III z Deventer, 1+1 monet kolońskich Ottona I, 3+2 denarów Ottona-Adelajdy, 1+1 monet czeskich Brzetysława (1037–1067), 0+1 naśladownictwo denara Brzetysława oraz 2+8 monet nieoznaczonych. Zatem w wymienionej publikacji istnieje rozbieżność pomiędzy ogólną liczbą monet (9+16) a liczbą monet wymienionych w atrybucji, włącznie z nieokreślonymi (9+14). Czas ukrycia depozytu z Modlicy obaj badacze określili po 1037 r., przyjmując za datujące denary Brzetysława I wybite w Czechach. Faktycznie w dalszym ciągu monety Brzetysława pozostają datującymi, ale nie jako emisje czeskie, tylko jako wcześniejsze od nich emisje morawskie.

Tadeusz Szczurek

Rumia, m., pow. wejherowski — okolica

M.: nieznanne. **D.:** przed 2 sierpnia 2016 r. **Ok.:** przypadkowe znalezisko. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** prywatne.

Ryc. 5. Rumia, pow. wejherowski. Denar Henryka I. Skala 1,5:1.

Bawaria, ks. Henryk I (947–955), denar, men. Nabburg.

Av.: Krzyż prosty, w dwu kątach widoczne pojedyncze punkty, trzeci pusty.

Rv.: ...Λ..., świątynia, pod tympanonem VVI.

Srebro, moneta poważnie uszkodzona, dane metrologiczne nieznanne. Hahn 65b1.5B (ryc. 5).

Bogdan Miłosz

Budzistowo, gm. Kołobrzeg, pow. kołobrzegi

M.: ok. 30 m na południe od dawnego cmentarza w Budzistowie. **D.:** wiosna 2007. **Ok.:** przypadkowe znalezisko. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** prywatne.

Ryc. 6. Budzistowo, pow. kołobrzegi. Denar z 2. połowy X w. Skala 1,5:1

Górna Lotaryngia, władca nieznanany, Metz lub okoliczna mennica, denar, 2. połowa X w.

Av.: RA ..., uproszczony monogram KAROLVS z kropką w środku.

Rv.: V ... O ..., cienki krzyż z długimi poprzeczkami.

Srebro, 0,77 g, 19,8 mm, podobny do Dbg 1153, 1399, 1400⁹ (ryc. 6).

Bogdan Miłosz

⁹ Monetę określił na podstawie zdjęcia dr Peter Ilisch.

Głogów, m. pow. — okolica

M.: nieznanne. **D.:** przed kwietniem 2013 r. **Ok.:** nieznanne. **L.:** co najmniej 9 monet (prawdopodobnie skarb). **Tpq:** 1048.

Ryc. 7. Głogów, m. pow. Denar naśladowczy z 1. połowy XI w. Skala 1,5:1

Anglia, Etelred II (978–1016), pens, typ nieokreślony (2 szt.); Knut (1016–1035), pens, typ nieokreślony (1 szt.);

Czechy (?), Brzetysław I (1034–1055), denar (1 szt.);

Saksonia wschodnia (Ostfalia), denar krzyżowy, typ nieokreślony (1 szt.);

Słowiańszczyzna Zachodnia, denar naśladowczy, 1. połowa XI w.¹⁰:

Av.: +...., w perełkowej obwódce wąski krzyż kawalerski.

Rv.: ...ML..., w grubej obwódce ciągłej cienki krzyż grecki z kulkami w kątach.

Obrzeże lekko sklepane, srebro, 0,8 g, 17 mm, podobny do FMP IV/2, 42:484 (ryc. 7).

Węgry, Andrzej I (1046/7–1060/1), denar (1); Bela I (1048–1060/1–1063), denar (2 szt.).

Jarosław Sińczuk

Kraków, m., pow. grodzki

M.: na obszarze miasta. **D.:** najpóźniej X 2014 r. **Ok.:** przypadkowe znalezisko?
L.: 1 moneta. **Zb.:** prywatne.

Ryc. 8. Kraków. Denar hrabstwa Nevers. Skala 2:1

¹⁰ Monetę określił na podstawie zdjęcia dr Peter Ilisch.

Francja, hrabstwo Nevers, denar, 2. połowa XI w., men. Nevers.

Av.: +LODVICVSREX, w polu zdeformowane litery REX.

Rv.: +NEVERISCVT, krzyż prosty z małym krzyżem kawalerskim w lewej dolnej ćwiartce.

Srebro, 1,07 g, 19,8 mm, Poey d'Avant 2123 (ryc. 8).

Kom.: Denar był wybijany ze słabego srebra, a obszar jego obiegu był niewielki. Odnalezienie tej monety w Krakowie to duże zaskoczenie¹¹.

Krzysztof Wnęk

Ząbkowice Śląskie, m. pow. — okolica

M.: nieokreślona okolica miasta. **D.:** najpóźniej II 2015 r. **Ok.:** przypadkowe znalezisko. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** prywatne.

Ryc. 9. Ząbkowice Śląskie, m. pow. Śląski obol brakteatowy z 2. połowy XIII w. Skala 1,5:1

Dolny Śląsk, obol brakteatowy (?), 2. połowa XIII w.

Av.: Lilia o trzech dużych płatkach i dwu pręcikach z rozszerzoną podstawą.

Srebro, kołnierz częściowo obłamany, 16 mm, 0,27 g, podobny do Fbg 305a/944 (ryc. 9).

Krzysztof Wnęk

Słupsk, m. pow. — okolica

M.: nieokreślona okolica miasta. **D.:** II 2016. **Ok.:** przypadkowe znalezisko. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** prywatne.

Ryc. 10. Słupsk, m. pow. Sztetling Edwarda I. Skala 1,5:1

¹¹ Podziękowania za pomoc przy identyfikacji monety kieruję do dra Petera Ilischa oraz p. Gilles'a Peigney.

Anglia, Edward I (1272–1307), szterling (1280), men. York.

Av.: +CDWR\\NGL'DNS·hYB, popiersie króla na wprost.

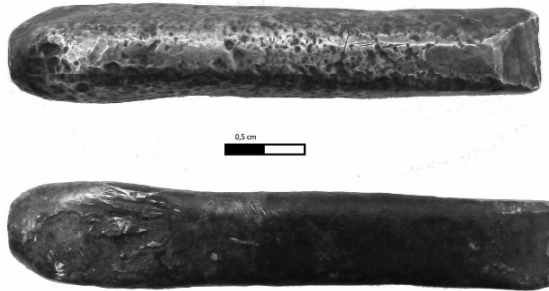
Rv.: CIVI|TAS|CBO|RACI|, krzyż prosty, w każdej ćwiartce trzy kulki.

Srebro, dane metrologiczne nieznane. Withers 3e (ryc. 10).

Bogdan Miłosz

Skwierzyna, m., pow. międzyrzecki

M.: ul. Przemysłowa, pola na północno-wschodnim skraju miasta. **D.:** styczeń 2014. **Ok.:** Przypadkowe znalezisko. **Zb.:** Muzeum Lubuskie im. Jana Dekerta w Gorzowie Wielkopolskim.

Ryc. 11. Skwierzyna, pow. międzyrzecki. Sztabka srebrna.

Sztabka srebrna o przekroju w kształcie zaokrąglonego równoramiennego trapezu, ucięta na jednym końcu, XIII w.? długość 64 mm, szerokość 11–12 mm, wys. 9–10 mm, 45,09 g (ryc. 11).

Kom.: Wykazuje duże podobieństwo do sztabek ze skarbu średniowiecznego z Głogowa¹².

Paweł Kaźmierczak

¹² Książek, Krąpiec, Łydzba-Kopczyńska, Młodecka 2013.

Żółwieniec, gm. Ślesin, pow. koniński

M.: grodzisko Przewłoka. **D.:** sierpień 2015. **Ok.:** badania archeologiczne prowadzone przez mgr Krzysztofa Gorczycę i mgr Katarzynę Schellner z Muzeum Okręgowego w Koninie. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** Muzeum Okręgowe w Koninie.

Ryc. 12. Żółwieniec, gm. Ślesin. Kwartnik śląski. Skala 1,5:1. Fot. Andrzej Żaczek

Śląsk, księstwo wrocławskie lub legnicko-brzeskie, kwartnik, 1301–1305.

Av.: Prawica Boża z wyprostowanymi dwoma palcami, z prawej A, z lewej gwiazdka sześcioramienna, w otoku czwórliście; stempel mocno przesunięty w prawo.

Rv.: Lew w koronie, wspięty w lewo, w otoku czwórliście.

Srebro, 1,8 g, 20 mm, pęknięcie na krawędzi. Fbg 457/155 (ryc. 12).

Kom.: Bardzo ciekawa hybryda kwartnika Fbg 456/153 i 458/156, której znalezi-ska do tej pory koncentrują się na obszarze Wielkopolski (m.in. Ostrów Lednicki).

Paweł Milejski

Dobra, m., pow. nowogardzki

M.: nieokreślona okolica miasta. **D.:** 2013. **Ok.:** przypadkowe znalezisko. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** prywatne.

Ryc. 13. Dobra, pow. Nowogard. Sztetling Edwarda III

Anglia, Edward III (1327–1377), sztetling, 1344–1351, men. Londyn.

Av.: +CDWR' AIGLDIŃSh\B, popiersie króla na wprost.

Rv.: CIVI|TAS|LOD|DOD|, krzyż prosty, w każdej ćwiartce trzy kulki.

Srebro, dane metrologiczne nieznanne, North 1116/I (ryc. 13).

Bogdan Miłosz

Ruszów, gm. Łabunie, pow. zamojski

M.: pomiędzy wsiami Ruszów i Zwódne. **D.:** przed 31 VII 1915. **Ok.:** Budowa kolejki polowej przez rosyjskich jeńców. **K.:** 30 cm pod powierzchnią ziemi. **L.:** ok. 500 monet, skarb. **Zab.:** naczynie o wymiarach 25–30 cm. **Zb.:** 26 monet przesłano 31 VII 1915 do Staatliche Museen zu Berlin, z czego 14 wcielono do zbioru a 12 skierowano do dubletów (nr akcesji 602-603/1915).

Czechy, władca nieznany, grosze praskie (nieliczne). Nieokreślone drobne monety (większość).

Kom.: Oryginalna zapiska muzealna: „31.7.1915 Übersendung von 26 Münzen bei Bau von Feldbahn von russischen Gefangenen zwischen den Dörfern Ruszów und Zawodna, beide südlich von Zamosc, 30 cm unter der Erdoberfläche in 25–30 cm großem Topf, gefüllt mit Münzen. Oben auf einige größere von Art der Prager Groschen, Summa ca. 500. Größere sind nur einige”¹³. Skarb, prawdopodobnie z XV w., dotychczas nie został opublikowany.

Peter Ilisch

Chojnik, zamek, pow. grodzki Jelenia Góra

M.: zewnętrzna strona murów Zamku Wysokiego, wykop 6, kierunek N. **D:** lipiec 2015. **Ok.:** badania archeologiczne prowadzone pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Piekalskiego z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego. **L.:** 3 monety pojedynczo. **Zb.:** Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ryc. 14. Chojnik. 1. halerz legnicki, 2. greszel Ferdynanda II, 1624, 3. greszel Ferdynanda II, 1624. Skala 1,5:1

1. *Legnica*, Ludwik II (1413–1436) lub Elżbieta Brandenburska (1436–1449), halerz 1424–1448.

Av.: Popiersie św. Piotra $\frac{3}{4}$ w prawo, w lewej ręce trzyma klucz.

Rv.: Orzeł z przepaską przez skrzydła i pierś, z kropką na środku, zwrócony heraldycznie w prawo.

Bilon, 0,255 g, 11,4 mm. Fbg 177/588. Wykop 6, warstwa 5, nr inw. 15 (ryc. 14: 1).

¹³ Staatliche Museen zu Berlin Zentralarchiv, Akte MK106.

2. *Śląsk*, Ferdynand II (1619–1637), greszel 1624, men. Nysa.

Av.: Dwugłowy orzeł z rozpiętymi skrzydłami; na piersi tarcza z herbem austriacko-burgundzkim, przy szyi D-B, między głowami V.

Rv.: Jabłko panowania z cyfrą 3 w środku, z boków data 16-24, obwódka perełkowa. Srebro, 0,723 g, 16,4 mm. Halačka 1098. Wykop 6, warstwa 3, nr inw. 4 (ryc. 14: 2).

3. *Śląsk*, Ferdynand II (1619–1637), greszel 1624, men. Nysa.

Av.: Dwugłowy orzeł z rozpiętymi skrzydłami; na piersi tarcza z herbem austriacko-burgundzkim, przy szyi D-B, między głowami V.

Rv.: Jabłko panowania z cyfrą 3 w środku, z boków data 16-24, obwódka perełkowa. Srebro, 0,757 g, 16,8 mm. Halačka 1098. Wykop 6, warstwa 7, nr inw. 3 (ryc. 14: 3).

Paweł Milejski, Łukasz Siczek

Nysa, m. pow.

M.: ul. Biskupa Jarosława 2-4 i ul. Tkacka (teren zaplecza dawnej zabudowy kamienicznej). **D.:** 1962 r. **Ok.:** badania archeologiczne. **K.:** Kłoaaka o drewnianej konstrukcji datowana na XV/XVI w. **L.:** 1 liczman. **Zb.:** Muzeum Powiatowe w Nysie, nr inw. MNa/A/182/1.

Ryc. 15. Nysa, m. pow. Liczman z Norymbergi. Skala 1,5:1.

Norymberga, liczman, 2. połowa XV w.

Av.: +\\CSID +SchDCS PC \circ , otok perełkowy, trzy lilie (dolna przycięta do połowy).

Rv.: Otok z dębowych liści, biskup (św. Kilian) w stroju pontyfikalnym.

Miedź, 23–24 mm, 11,4 g. Podobny do Mitchiner 1006–1009 i 1024 (typ wüzburgski) (ryc. 15).

Kom.: W dokumentacji zabytek był określony przez prof. M. Hasigę jako „moneta zastępcza nyska z 2. połowy XIV w. — początku XV w.” Zabytek jest współczesny panowaniu biskupa i księcia nyskiego Jana IV Rotha (1482–1506). Pochodził on z miejscowości Wemding położonej niedaleko Norymbergi.

Krzysztof Górny, Mariusz Krawczyk

Wojślawice, gm. loco, pow. chełmski¹⁴

M.: rynek. **D.:** 2010 r. **Ok.:** badania archeologiczne prowadzone przez dr. Tomasz Dzieńkowskiego w związku z planowaną budową ratusza. **L.:** 1 moneta.

Ryc. 16. Wojślawice, pow. chełmski. Sechsling miasta Lüneburga z 1587 r. Skala 1,5:1.
Fot. G. Zabłocki

Niemcy, Lüneburg, sechsling (1/64 talara), 1587, men. Lüneburg.

Av.: [znak menniczny]MONE NO CIVI LVNEBVRG, brama miejska, w niej lew stojący na dwóch łapach.

Rv.: RVDOLz.I.A.P.F.D.HAL.S (*Rudolphi Secundi Imperatoris Augusti Permissa Fieri Decreto Halb Schilling*), jabłko z cyframi 64, po bokach data 8 – 7.

Srebro, 0,98 g, 18 mm, Saurma-Jeltsch 3464 (inny rok) (ryc. 16).

Kom.: Miejsce znalezienia co najmniej od lokacji (ok. 1440 r.) było placem targowym. Stan zachowania monety nie jest najlepszy.

Andrzej Bronicki

Wrocław, m., pow. grodzki

I. M.: ul. Kuźnicza, wykop X. **D.:** 2 marca 2012. **Ok.:** Ratownicze badania archeologiczne, przeprowadzone w związku z remontem ulicy Kuźniczej i fragmentów ulic poprzecznych: Igielnej, Kotlarskiej, Nożowniczej oraz w związku z remontem placu Uniwersyteckiego. **L.:** 1 moneta luzem. **Zb.:** Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ryc. 17. Wrocław, pow. grodzki. 3 grosze Jerzego Wilhelma. Skala 1,5:1

¹⁴ Serdecznie dziękuję Panu Profesorowi Borysowi Paszkiewiczowi za pomoc w określeniu monet z Wojślawic i Chełma oraz ustaleniu ich pozycji katalogowych.

Brandenburgia, Jerzy Wilhelm (1620–1640), 3 grosze 1623, men. Krosno Odrzańskie?
Av.: + GEO...LHE (III) VG.G.M.Z.BRA, popiersie władcy w prawo.

Rv.: D.H.R.R.E.R.T.Z.C.V. CH...G.C. Orzeł, na piersi tarcza z berłem, po bokach data 16 23.

Srebro. Dane metrologiczne nieznane. BfB 679 (ryc. 17).

II. M.: pl. Uniwersytecki, wykop X. **D.:** 1 VII 2011. **Ok.:** Ratownicze badania archeologiczne, przeprowadzone w związku z remontem ulicy Kuźniczkiej i fragmentów ulic poprzecznych: Igielnej, Kotlarskiej, Nożowniczej oraz w związku z remontem placu Uniwersyteckiego. **L.:** 1 moneta luzem. **Zb.:** Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ryc. 18. Wrocław, pow. grodzki. 1 fenig Wilhelma II. Skala 1:1

Niemcy, Wilhelm II (1888–1918) 1 fenig 1899, men.?

Av.: DEUTSCHES REICH 1899 PFENNIG, cyfra 1.

Rv.: Orzeł cesarski, znaki mennicy nieczytelne.

Miedź. Dane metrologiczne nieznane (ryc. 18).

Anna Karolina Kochman

III. M.: Pl. Jana Pawła II 8, plac przy starym szpitalu im. Józefa Babińskiego.
D.: 28 kwietnia 2015. **Ok.:** wyprzedzające badania archeologiczne prowadzone przez dra Roberta Szweda z firmy Delfa. **L.:** 1 liczman. **Zb.:** Firma archeologiczna Delfa.

Ryc. 19. Wrocław, m., pow. grodzki. Liczman z Norymbergi. Skala 1,5:1

Norymberga, Michael Leykauff (mistrz w latach 1724–1746), liczman w stylu francuskim.

Av.: LVD . XV . D . G – FR . ET . N . REX, popiersie króla Ludwika XV w koronie i płaszczu w prawo.

Rv.: MICHAEL . LEICKAVF . RE\ . PFE, koronowany monogram z dwu kursywnych liter „L”, w polu trzy lilie.

Mosiądz, 18,7 mm; 0,598 g. Mitchiner 1858 (ryc. 19).

Kom.: Liczman nie został znaleziony podczas regularnych prac archeologicznych. Znaleziono go przypadkiem niedaleko sondażu pod studzienkę kanalizacyjną podczas wcześniejszych prac, przed rozpoczęciem wyprzedzających badań archeologicznych na terenie byłego szpitala. Liczman ujawniono z samego rana, możliwe że po nocnych opadach mógł spłynąć z jednej z hałd.

Paweł Milejski

Minkowice Oławskie, gm. Jelcz-Laskowice, pow. oławski — okolica

M.: pole orne. **D.:** luty 2014. **Ok.:** prawdopodobnie wydobyta na powierzchnię podczas orki, znalezisko luźne. **L.:** 1 moneta.

Ryc. 20. Minkowice Oławskie, gm. Jelcz-Laskowice. Półtorak Zygmunta III. Skala 1:1

Polska, Zygmunt III (1587–1632), półtorak 1627, men. Bydgoszcz.

Av.: SI\ S · 3 · D · G · REX · P · M · DL', pięciopolowa tarcza z herbami Polski, Litwy i Wazów, nad nią korona, na dole cyfra 3.

Rv.: * MONE · NO · REG · P · LO *, jabłko królewskie z cyframi 4, po bokach cyfry 2-7, poniżej herb Półkozic Hermolausa Ligęzy.

Srebro, 1,0 g, 19 mm, Kop. 876 (ryc. 20).

Kom.: Stan zachowania monety bardzo dobry, jedynie mały uszczerbek na krawędzi.

Paweł Milejski

Chelm, m. pow.

M.: zachodnia część staromiejskiego rynku. **D.:** 2009 r. **Ok.:** badania archeologiczne Stanisława Gołuba; w związku z zabezpieczeniem reliktyw piwnic ratusza przed wilgocią i przykryciem ich żelbetową płytą stropową. **K.:** tuż przy fundamentach ratusza, po jego zachodniej stronie, głębokość 180–200 cm poniżej obecnego poziomu gruntu. **L.:** 3 monety pojedynczo.

Ryc. 21. Chełm, m. pow. Szeląg Michała III Radu. Skala 1,5:1. Fot. G. Zabłocki

1. *Włoszczyzna*, Michał III Radu (1658–1659), szeląg, 1658, men. nieznana.

Av.: IO MICHAEL RAD D CVL TR PR; popiersie władcy w półpostaci, w koronie, z berłem na ramieniu, po obu stronach 16 – 58.

Rv.: SI DEVS NOBISCVM QVIS CON NO, Orzeł dwugłowy pod koroną promienistą. Miedź, 0,385 g, 16 mm, Prokisch nr 22.2.2.1/1 (ryc. 21).

Ryc. 22. Chełm, m. pow. Grosz Maksymiliana II Emanuela. Skala 1,5:1. Fot. G. Zabłocki

2. *Bawaria*, Maksymilian II Emanuel (1679–1726), grosz (3 krajcary), 1716, men. Monachium.

Av.: MAX·EMA·H·I·B·C·&, głowa władcy z profilu, w peruce, zwrócona w prawo.

Rv.: LAND – GROSCH, pod czapką elektorską, na kartuszu pięciopolowa tarcza herbowa ze skwadrowanymi bawarską Szachownicą i Lwem Palatynatu oraz jabłkiem panowania na tarczy sercowej; poniżej data 17 – 16 rozdzielona cyfrą nominału 3 w owalnej ramce. Srebro, 1,15 g, 21 mm, Hahn-Zelleke 190 (ryc. 22).

Ryc. 23. Chełm, m. pow. Fałszywy szeląg litewski Jana Kazimierza. Skala 1,5:1. Fot. G. Zabłocki

3. *Rzeczpospolita*, Jan Kazimierz (1648–1668), szeląg litewski (fałszywy), „1661”.

Av.: \\\-CAS KEC, głowa króla w profilu w prawo, poniżej ALK.

Rv.: [lilia?]*SOLIMAGDVOLETI66I*, Pogoń z mieczem i tarczą, poniżej odwrócona lilia. Miedź, 0,945 g, 15 mm (ryc. 23).

Kom.: Ratusz z końca XIV lub początku XV w. rozebrano po pożarze w połowie XIX w. Monety znaleziono w warstwie przemieszanej — szarej rędzinie z gruzem budowlanym, co wskazuje na złożę wtórne. Najmłodsze przedmioty, które z niej wydobyto, pochodzą z XIX i XX w. Zaburzenie naturalnego układu warstw osadniczych spowodowała budowa na początku 2. połowy XIX w. w miejscu rozebranego ratusza hali targowej z żydowskimi sklepikami, tzw. okrągłaka, zlikwidowanego w okresie II wojny światowej za sprawą niemieckich władz okupacyjnych. Co najmniej od lokacji miasta w 1392 r. aż do początków XX w. dawny rynek pełnił funkcję placu handlowego.

Andrzej Bronicki

Bytnik (Bytomin), gm. Głogów, pow. głogowski

M.: stanowisko 6, na pn.-zach. krańcu wsi. **D.:** 20 września 2009 r. **Ok.:** odkrycia dokonano przypadkowo, podczas eksploracji ratunkowej osady kultury jastorfskiej z okresu przedrzymskiego; monetę dostarczyli anonimowi pracownicy firmy budującej rurociąg do rąk kierownika wykopalisk, A. Błażejewskiego. **K.:** na powierzchni stanowiska, w warstwie ornej. **L.:** 1 moneta. **Zb.:** Muzeum Archeologiczne „Dom Archeologa”, Instytut Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Ryc. 24. Bytnik, gm. Głogów. Trojak koronny Jana III. Skala 1,5:1. Fot. Beata Miazga

Polska, Jan III (1674–1696), trojak 1684 lub 1685, men. Kraków (?).

Av.: ...RE^XP..., popiersie w koronie i zbroi w prawo, niżej B.

Rv.: \OS·ARG\-\-\-RE\-\-\-\ONLÆ, pod koroną nominal III i dwie tarcze, z Orłem i Pogonią, między nimi C, niżej owalna tarcza z herbem Janina dzieli datę 16-8\, w otoku owalna tarcza z herbem Jelita.

Srebro, silnie wytarta, zgięta wzdłuż odcinka. 1,204 g, 19 mm, skład chemiczny: 52,1% miedź, 47,6% srebro, 0,03% nikiel, 0,02% złoto¹⁵, Czapski 2493, 2497 lub 7756 (ryc. 24).

¹⁵ Analizy wykonane przez dr inż. Beatę Miazgę z Pracowni Konserwacji i Archeometrii Instytutu Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Kom.: Wieś Bytomin (obecnie Bytnik, niem. Beuthnig) to dziś południowo-wschodnie przedmieście Głogowa, położone na południowym (lewym) brzegu starorzecza Odry (dziś rzeka Czarna, ramię ujściowe Rudnej), przy dawnej drodze do Chobieni. Pojawia się w dokumentach dopiero w 2. połowie XVII w. Wystąpienie tu trojaka Jana III, monety uważanej za rzadką, jest na Śląsku zupełnie wyjątkowe. Moneta jest zniszczona i zgięta, co wskazuje, że została celowo wyeliminowana z obiegu.

Artur Błażejowski, Borys Paszkiewicz

Podegrodzie, pow. nowosądecki

I. M.: pole orne. **D.:** lipiec-sierpień 2014. **L.:** 1 moneta.

Ryc. 25. Podegrodzie, pow. nowosądecki. Trojak Fryderyka I. Skala 1:1.

Prusy, Fryderyk I (1688–1713), trojak (3 grosze), 1705, men. Królewiec.

Av.: ...IDERICUS REX, popiersie króla Fryderyka w prawo, niżej CG (znak menniczy mincerza Caspara Geelhaara młodszego).

Rv.: W polu cyfra 3, w wewnętrznym otoku krzyż monogramowy króla FFR (pierwsze F odwrócone), w zewnętrznym otoku dewiza orderowa SUUM – CUIQUE, niżej data 17-05.

Srebro, 1,23 g, 21 mm, BfM 1969 (ryc. 25).

Kom.: Stan zachowania monety bardzo dobry, jedynie bardzo mały ubytek na krawędzi.

II. M.: pole orne, głębokość kilkunastu cm. **D.:** jesień 2013. **L.:** 1 moneta.

Ryc. 26. Podegrodzie, pow. nowosądecki. 3 krajcary (grosz) Karola VII. Skala 1:1.

Bawaria, Karol Albert jako ces. Karol VII (1742–1745), 3 krajcary (grosz), 1744, men. Monachium.

Av.: CAR·VII·D·G·R·I·S·A·, popiersie cesarza w płaszczu i wieńcu laurowym w prawo.

Rv.: LAND — MINZ, dwugłowy koronowany Orzeł cesarski z 5-półową tarczą Bawarii i Palatynatu na piersi, w centralnym polu jabłko panowania, pod głowami Orła data 17 – 44; u dołu 3 – K.

Srebro, 1,45 g, 23,5 mm. Hahn-Zelleke 275 (ryc. 26).

Paweł Milejski

Nowy Sącz, m., pow. grodzki

M.: ul. Wałowa. **D.:** nie później niż listopad 2013. **Ok.:** prace kanalizacyjne.

L.: 3 monety pojedynczo.

Ryc. 27. Nowy Sącz, pow. grodzki, ul. Wałowa, 1. grosz Maksymiliana II Emanuela, 2. grosz Karola Alberta, 3. grosz wikariacki Karola Alberta. Skala 1:1

1. *Bawaria*, Maksymilian II Emanuel (1679–1726), 3 krajcary (grosz), 1726, men. Monachium.

Av.: MAX·EMA·- H·I·B·&·, duże popiersie elektora w płaszczu w prawo.

Rv.: *LAND*·*GROSCH*, koronowana 5-półowa tarcza Bawarii i Palatynatu, w sercowym polu jabłko panowania, niżej nominal 3 rozdziela datę 17 – 26.

Srebro, 1,472 g, 19,5 mm. Hahn-Zelleke 190a. (ryc. 27/1).

2. *Bawaria*, Karol Albert (1726–1745), 3 krajcary (grosz), 1736, men. Monachium.

Av.: CAR·ALB·- H·I·B·C·&·, popiersie elektora w zbroi z płaszczem w prawo.

Rv.: LAND·GROSCH, koronowana 5-półowa tarcza Bawarii i Palatynatu, w sercowym polu jabłko panowania, niżej nominal 3 rozdziela datę 17 – 36.

Srebro, 1,424 g, 19,9 mm. Hahn-Zelleke 243. (ryc. 27/2).

3. *Bawaria*, Karol Albert (1726–1745) jako wikariusz, 3 krajcary (grosz), 1740, men. Monachium.

Av.: D·G·CAR·ALB·U·B·DUX·ARCHID·&·EL·, popiersie wikariusza w zbroi z płaszczem w prawo.

Rv.: VICARIUS & PROVISO R IMPERY 1740· / 3-K, orzeł cesarski z koronowaną 5-półową tarczą Bawarii i Palatynatu na piersi, w sercowym polu jabłko panowania. Srebro, 1,500 g, 18,1 mm. Hahn-Zelleke 262. (ryc. 27/3).

Kom.: Monety mimo tej samej proveniencji nie stanowiły zespołu.

Paweł Milejski

Roszki, gm. Krotoszyn, pow. krotoszyński

M.: ogród przy jednym z domów. **D.:** przed wiosną 2015. **L.:** 2 monety pojedynczo, niedaleko od siebie.

Ryc. 28. Roszki, pow. krotoszyński. Grosz koronny Augusta III. Skala 1:1. Fot. Kamil Nowak

1. *Polska (Saksonia)*, August III (1733–1763), grosz miedziany 1755, men. Gubin lub Grünthal.

Av.: AVGVSTVS III RE\\L, popiersie króla w płaszczu, w prawo, przedzielające u dołu napis otokowy.

Rv.: EL SAX 1755, pod koroną pięciopółowa tarcza Polski, Litwy i Wettinów, niżej cyfra 3.

Miedź, 20,3 mm, 2,908 g. Kop. 322.4a (ryc. 28).

2. *Polska*, Stanisław August (1764–1795), trojak miedziany (3 grosze) r.? [1774–92], men. Warszawa, mincerz Efraim Brenn.

Av.: Legenda nieczytelna, popiersie króla w prawo.

Rv.: Legenda nieczytelna, pod koroną, w wieńcu, pięciopółowa tarcza z herbami Polski, Litwy i Poniatowskich, u dołu litery E·B.

Miedź, 8,053 g, 26,2 mm. Plage 175–206.

Paweł Milejski, Kamil Nowak

Bil'mony (Більмоны, Bilmony), gm. Lazduny, rajon Iwe, voblast grodzieńska, Białoruś (do 1939 gm. Juraciszki, pow. wołyżyński, woj. nowogródzkie)

M.: Zagroda we wsi. **D.:** przed 14 VIII 1915. **Ok.:** podczas kopania schronu. **L.:** nieznana, skarb. **Zab.:** torba skórzana. **Zb.:** nieznane (monety 14 VIII 1915 r. przesłano do Staatliche Museen zu Berlin, lecz nie zakwalifikowano do zbioru i zwrócono).

Kraj nieokreślony, monety srebrne wielkości 5-markówek (talary?) (co najmniej 3) oraz mniejsze (wiele).

Kom.: Oryginalna zapiska muzealna: „14.8.1915 Kompanie sendet 3 AR von 5-Mark-Größe und Anzahl kleinerer aus verrottetem Lederbeutel. Gefunden vom Ausheben von Unterständen auf einem Hof im Dorf Bilmany östl. Iwje, östl. Lida. Falls Münzen behalten werden wollen, bittet Kompanie um Vergütung. Zurückgeschickt und nicht vom Münzkabinett behalten”¹⁶. Skarb prawdopodobnie z XVII lub XVIII w., skądinąd nieznany¹⁷.

Peter Ilisch

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

- BfB — E. Bahrfeldt, *Das Münzwesen der Mark Brandenburg*. Bd. 1–3, 1889–1913.
 BfM — E. Bahrfeldt, *Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg*, Bd. I–VII, Danzig–Königsberg 1901–1929.
 Cach — F. Cach, *Nejstarší české mince. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.*, t. I, Praha 1970.
 Czapski — E. Hutten-Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte Emeric Hutten-Czapski*, Paris 1871.
 CNP — M. Gumowski, *Corpus nummorum Poloniae. Monety X i XI w.*, Kraków 1939.
 Dbg — H. Dannenberg, *Die Deutschen Münzen der Sächsischen und Fränkischen Kaiserzeit*, Bd. I–IV, Berlin 1876–1905.
 Fbg — F. Friedensburg, *Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter*, Bd. I, Breslau 1887, *Codex diplomaticus Silesiae*, Bd. XII; *Die Schlesien Münzen des Mittelalters*, Breslau 1931.
 FMP — *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar*, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, t. IV: *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Kleinpolen und Schlesien*, Warszawa 2013.

¹⁶ Staatliche Museen zu Berlin Zentralarchiv, Akte MK106.

¹⁷ Mikołajczyk 1985, s. 129–196; Rjabcevič 1986, s. 211–239.

- Hahn — W. Hahn, *Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert*, Braunschweig 1976.
- Hahn-Zelleke — W. Hahn, A. Hahn-Zelleke, *Die Münzen der bayerischen Herzöge und Kurfürsten 1506–1806 mit Typenkatalog und Bewertungen*, Wien 2007.
- Halačka — I. Halačka, *Mince zemi Koruny české, 1526–1856*, t. 1–3, Kroměříž 1987.
- Hatz — V. Hatz, *Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. Versuch einer Systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials*, [w:] *Commentationes de nummis saeculorum IX–X in Suecia repertis*, I, Lund 1961, s. 107–144.
- Häv. — W. Hävernick, *Die Münzen von Köln*, Bd. I: *Die Münzen von Köln vom Beginn der Prägung bis 1304*, Köln 1936.
- Ilisch NLoth I — P. Ilisch, *Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen. I: Die Münzprägung in den Räumen Utrecht und Friesland im 10. und 11. Jahrhundert*, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde*, 84–85, 1997/98.
- Ilisch NLoth II — P. Ilisch, *Die Münzprägung im Herzogtum Niederlothringen. II: Die Münzprägung im südwestlichen Niederlothringen und in Flandern im 10. und 11. Jahrhundert*, *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde*, 100, 2014.
- Kilger — Ch. Kilger, *Pfennigmärkte und Währungslandschaften. Monetarisierung im sächsisch-slavisches Grenzland ca. 965–1120*, *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis, Nova series* 15, Stockholm 2000.
- Kluge SCBI — B. Kluge, *Sylloge of Coins of the British Isles. Anglo-Saxon, Anglo-Norman, and Hiberno-Norse Coins*, 36: State Museum Berlin Coin Cabinet, London 1987.
- Kop. — E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, t. III, 1632–1795, Warszawa 1978.
- North — J. J. North, *English Hammered Coinage*, vol. 2, wyd. 3, London 1991.
- Mitchiner — M. Mitchiner, *Jetons, Medalets & Tokens*, vol. 1, *The Medieval Period and Nuremberg*, London 1988.
- Plage — K. Plage, *Okres Stanisława Augusta w historii numizmatyki polskiej*, Kraków 1913.
- Prokisch — B. Prokisch e.a., *Repertorium zur neuzeitlichen Münzprägungen Europas*, Band XVIII, *Südosteuropa*, Wien 1999.
- Poey d'Avant — F. Poey d'Avant, *Monnaies féodales de France*, vol. 1–3, Paris 1858–1862.
- RRC — M. H. Crawford, *The Roman Republican Coinage*, Cambridge 1974.
- Saurma-Jeltsch — H. Frhr. v. Saurma-Jeltsch, *Die Saurmasche Münzsammlung deutscher, schweizerischer und polnischer Gepräge von etwa dem Beginn der Grossenzeit bis zur Kipperperiode*, Berlin 1892, reed. Berlin 1986.
- Suchodolski — S. Suchodolski, *Moneta polska w XXI wieku. Mieszko I i Bolesław Chrobry*, WN, XI, 1967, z. 2–3.
- Šmerda — J. Šmerda, *Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století*, Brno 1996.
- Videman/Paukert — J. Videman, J. Paukert, *Moravské denáry 11. a 12. století*, Kroměříž 2009.
- Withers — P. & B.R. Withers, *The Galata Guide to the Pennies of Edward I and II and the coins of the mint of Berwick-upon-Tweed*, Cambridge 2006.

WN — Wiadomości Numizmatyczne.

BIBLIOGRAFIA

Bogucki M.

2010 *Poprawianie stempli monet Bolesława Chrobrego i Mieszka II*, WN, LIV, 2010, z. 2, s. 172–192.

Dymowski A.

2013 *Kolejne denary Republiki Rzymskiej z polskich znalezisk (Część I)*, WN, LVII, 2013, z. 1–2, s. 244–246.

Ilisch P.

1983 *Zur Datierung der nordischen Funden vorkommenden ottonischen Münzen von Köln*, Nordisk Numismatik Årsskrift, 1983–1984, s. 123–144.

Książek K., Krąpiec M., Łydzba-Kopczyńska B., Młodecka H.

2013 *Skarb średniowieczny z Głogowa. Analizy specjalistyczne i konserwacja wybranych zabytków*, Głogów 2013.

Mikołajczyk A.

1985 *Skarby monet z XVI, XVII i XVIII wieku zanotowane na byłym obszarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. Materiały do inwentaryzacji*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, nr 5, 1985, s. 129–196.

Rjabcevič V. N.

1986 *Skarby monet z XVI i XVII wieku na terenie obwodu brzeskiego i grodzieńskiego Białoruskiej SRR*, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Numizmatyczna i Konserwatorska, nr 6, 1986, s. 211–239.

Ślaski J., Tabaczyński S.

1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Materiały*, Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne, t. 1, Warszawa–Wrocław 1959.